

บทวิจารณ์หนังสือ :

ประมวล เพ็งจันทร์. (2550). **เดินสู่อิสราภาพ**.
(พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ, 501 หน้า.

ผู้วิจารณ์ :

รศ. ประสิทธิ์ ทองแจ่ม

Assoc. Prof. Prasit Thongjaem

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

Suratthani Rajabhat University

E-mail: prasit@sru.ac.th

(รับผลงานเมื่อ 10 กรกฎาคม 2551)

“การใช้เหตุผลไม่มีพลังอำนาจพอที่จะต่อสู้กับกิเลส..” ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี กล่าวในที่ประชุมที่จัดขึ้นเพื่อสนทนถึงการเดินทางสู่อิสราภาพของประมวล เพ็งจันทร์

ประมวล เพ็งจันทร์ จบการศึกษาระดับปริญญาเอกสาขาปรัชญา และเป็นอาจารย์สอนปรัชญาที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ในตำแหน่งรองศาสตราจารย์ลาออกจากราชการเมื่อ 23 ตุลาคม 2548 แล้วสารคดี (ชีวิตจริง) ได้เริ่มขึ้นในวันที่ 16 พฤศจิกายน 2548 เมื่อผู้เขียนออกเดินทางจากตำบลแม่เหียะ อำเภอเมืองเชียงใหม่ เดินเท้า มุ่งสู่บ้านเกิดที่อำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยมีเงื่อนไขว่าไม่พกเงินติดตัวไม่เดินทางไปหาคนรู้จัก หากคนรู้จักอยู่ที่ไหนก็จะหลีกเลี่ยง ไม่ร้องขออาหาร เว้นแต่มีผู้หยิบยื่นให้เอง ไม่เบียดเบียนใครหรือสิ่งใด ไม่กำหนดเวลา ไม่วางแผน

การเดินทางหรือกำหนดเส้นทางแน่ชัด เดินเท้าถึงจุดหมายในวันที่ 24 มกราคม 2549 นับได้ 66 วัน

บันทึกของคนเล็ก ๆ ที่เปี่ยมด้วยพลังปณิธานด้วยภาษาที่เรียบง่าย หลากหลายแง่มุมให้ไตร่ตรองบนเส้นทาง 1200 กิโลเมตร กับความเชื่อมั่น “...ระหว่างทางมีคนให้ข้าวให้น้ำ ให้นำติดตัวไป ผมบอกว่า อย่าเลย ถ้าผมรับก็เท่ากับว่า ผมกลัวว่าพຽຽນี้จะไม่มีอะไรกิน การกลัวของผมไม่ได้หมายถึงแค่ตัวผมเท่านั้น แต่หมายถึงผมไม่ไว้เนื้อเชื่อใจเพื่อนมนุษย์ที่จะเจอในวันพຽຽນี้ ผมเชื่อว่า เพื่อนที่จะเจอในวันพຽຽນี้จะงดงามไม่แพ้วันนี้”

ในเล่มเริ่มด้วย “ปิดห้องเรียน” บอกเล่า นักศึกษารุ่นสุดท้ายของผู้เขียนก่อนเกษียณอายุราชการ เรื่อยไป 44 ตอน ไปจบเมื่อ “ถึงบ้าน”

โดยเป้าหมายปลายทางเชิงกายภาพคือเกาะสมุยบ้านเกิด เป้าหมายแห่งจิตใจคือ สภาวะสมบูรณ์แห่งมนุษยธรรม ด้วยหวังว่าจะได้เรียนรู้ในสิ่งที่ไม่สามารถเข้าใจจากการอ่านหรือการบอกเล่าของคนอื่น “ที่ผ่านมา ผมใช้สมองเรียนรู้พุทธศาสนาจนจดจำอะไรต่างๆ ไว้มากเกินไป แต่ใช้ใจเรียนรู้น้อยเกินไป”

ห้าตอนแรกของหนังสือเป็นการเตรียมการตามความตั้งใจที่กระทำด้วยความรอบคอบ โดยบอกเหตุแห่งความตั้งใจแก้ปัญหาที่ทำให้กำหนดเงื่อนไขของการเดินทางด้วยสองเท้า ผีกัดเดิน จนกระทั่งถึงเวลาออกเดินทางอย่างที่ใฝ่ฝัน ต่อจากนั้นเป็นบันทึกการเดินทางที่บอกถึงสิ่งที่เข้ามากระทบและได้เรียนรู้ทุกหน้า ทุกตอนของการบอกเล่า ช่างอ่อนโยน ถ่อมตนและเปี่ยมด้วยสุข ธรรมชาติของการเดินทางคือความพยายามที่จะพองสังขารให้ก้าวไปข้างหน้า เหนื่อย ร้อน เย็น และหิว ตามที่เป็นไปในแต่ละวัน แต่ชีวิตที่มีเลือดเนื้อและมีอารมณ์ความรู้สึกผู้เขียนจึงถ่ายทอดความคิด ความเห็นต่อสิ่งที่ได้สัมผัส ชวนให้มอง ชวนให้คิด และสิ่งนี้เองที่ทำให้หนังสือเล่มนี้น่าติดตาม

รู้สึกแปลกใจที่ได้อ่านบันทึกส่วนตัวที่ทำให้รู้สึกตัวว่า นี่ไม่ใช่เรื่องของคนเพียงคนเดียว เพราะแต่ละตอนของบันทึกชี้ชวนให้เห็นวิถีประชาชนที่ผ่านกระบวนการคิดและชีวิตพรรคของผู้เขียนที่พูดกับตนเองหรือตรวจสอบความคิดตนเอง ทำให้ผู้อ่านได้คิดไตร่ตรองและเกิดการเปรียบเทียบ ได้พบมุมมองใหม่ แง่คิดใหม่ จึงทำให้รู้สึกอยากจะมีส่วนร่วมในการเดินทาง เมื่อเป็นเพียงผู้อ่านจึงอดไม่ได้ที่จะลุ้นว่า ย่อหน้าต่อไปจะเกิดอะไรขึ้น ผู้เขียนจะใคร่ครวญให้เรียนรู้ อะไร เกือบเกี่ยวอะไร “ถ้าเป็นเรา” จะมีกระบวนการคิดเหมือนหรือต่าง เมื่อผู้เขียนมั่นคงในพุทธธรรม จึงก่อให้เกิดคุณค่าที่ยิ่งไปกว่านั้น เพราะเรื่องที่กำลังสนทนาคือจิตที่เปี่ยมด้วยความเมตตา และการ

ตรวจสอบตนเพื่อยกระดับวิญญาณในขณะที่เดินออกไปพบกับคนแปลกหน้าในฐานะเพื่อนร่วมโลกที่พร้อมจะเรียนรู้จากทุกสิ่ง

“จะอย่างไรละ เมื่อหิว

ก็เรียนรู้ ทำความเข้าใจว่าความหิวเป็นอย่างไร เมื่อเรารู้เรื่องความหิวดีแล้ว เราจะเข้าใจความหมายและคุณค่าของการได้กินอาหาร ความหิวจะสอนให้เราเรียนรู้คุณค่าของอาหาร ผู้ให้อาหารคือผู้ให้ชีวิตเรา”

ตนบุญหรือศฤงคาร์คงได้ยกมือไหว้ความดีในใจผู้คนบนทางผ่านจากหมู่บ้านหนึ่งไปอีกหมู่บ้านหนึ่ง ผู้อ่านก็ได้เรียนรู้ความเป็นมนุษย์ที่งดงามของผู้รายทางคนแล้วคนเล่า “ความเป็นคนแปลกหน้า ความเป็นคนอื่น ถูกทำให้ละลายจางหายไปด้วยพลังแห่งเมตตาธรรมและการอุทิศธรรม”

ใช่หรือไม่ นี่คือตัวแทนของการต่อสู้ทางความคิดอย่างที่อาจารย์ชัชวาล ปุญฺญัน มิตรผู้ใกล้ชิดกับผู้เขียนพูดว่า “นี่เป็นการกระทำที่ยิ่งใหญ่ ขณะที่คนส่วนมากกำลังวุ่นอยู่กับการแสวงหาความมั่งคั่งด้านทรัพย์สินตามกระแสแห่งโลกทุนนิยม แต่อาจารย์กำลังเดินทวนกระแสนิยม เดินเข้าหาสิ่งที่คนทั่วไปหวาดกลัว”

แน่นอนที่ไม่สามารถเขียนทุกเรื่องราวลงในหนังสือเล่มหนึ่งให้หมดสิ้น การหยิบประเด็นที่มีคุณค่าต่อการเรียนรู้ย่อมเป็นด้านหลักของการนำเสนอและยังคงได้รสของชีวิตที่ไม่ยอมสย มิตรใหม่ทั้งดงามนั้นงามด้วยจิตพิณิจ การเคารพตัวตนที่เป็นอยู่ที่ผู้เขียนได้ปฏิบัติต่อมิตรนั้นกึ่งดงามเช่นกัน

การบันทึกเรื่องตามความจริงที่พบ เป็นเรื่องปกติของบันทึกประจำวัน นับว่าดีกว่าการคิดวางเค้าโครงวิธีอื่น เพราะดูสะอาด ตรงไปตรงมาและไม่มียะไรเป็นอันหลักการใหญ่

เข้าใจและกระทบใจอย่างยิ่ง เมื่อผู้เขียนมีจิต
เศร้าหมองเพราะมีบางสิ่งเข้ามากระทบ จึงปฏิบัติ
เหมือนอย่างพระพุทธรูปปฏิบัติด้วยการปลงอาบัติ หรือ
กรณีที่มีภาระในประปามากเกินความจำเป็น เกิด
ความรู้สึกขบขันตัวเอง “โอ้หนอ ตัวกู ทำไม่ถึงเป็น
เช่นนี้ ตั้งใจที่จะละทิ้งได้แม้ชีวิต แล้วทำไมจึงพกพา
สัมภาระเหล่านี้เกินความจำเป็น” เพราะนี่คือความจริง
ในเรื่อง ไม่ใช่สิ่งที่อาจารย์ปรัชญาบรรยายให้นักศึกษา
ฟัง พบอยู่บางตอนที่คำบรรยายเหมือนกำลังฟังคำ
บรรยายซึ่งหลงเข้ามาอยู่ในเล่ม อาจจะเป็นเพราะหัวใจ
ที่ตั้งมั่นก็เป็นได้ ไม่ใช่ปฏิเสธผลดีที่เกิดขึ้นจากการ
บรรยายนั้น เพียงแต่เสียดายและอยากให้เกิดความ
กลมกลืนที่เป็นเอกภาพในเล่ม

จะมีดีแล้ว ชายพเนจรก็จะถามหาวัด เพื่อเป็น
ที่พัก ในบรรดาที่พักสำหรับคนไม่มีเงินรบกวนคนอื่น
น้อยที่สุด และคาดว่าจะปลอดภัยมากที่สุดด้วย จึงตั้ง
ข้อสังเกตว่า ชายพเนจรออกจากวัดหนึ่งก็ไปอีกวัด
หนึ่งตลอดเส้นทาง ไหนว่า ไม่มีแผนในการเดินทาง
และยามใดที่ชายพเนจรประสบปัญหาที่ไร อาจารย์
ปรัชญาเขาก็ปรากฏตัวออกมาช่วยไว้ได้ทุกครั้ง เมื่อ
ทบทวนทั้งสองกรณีแล้ว เหมือนว่าสังคมไทยปัจจุบัน
ไม่มีทางอื่นให้เลือก เพราะนี่คือการเดินทางเพื่อการ
เรียนรู้ เพื่อการหาคำตอบให้กับชีวิต จึงไม่ใช่การ
กระทำเพื่อผลลัทธิไสชีวิต ไม่เช่นนั้น คุณค่าของการ
เดินทางในครั้งนั้นก็สูญเปล่า การยึดหยุ่นต่อหลักการ
ที่ตั้งไว้ก่อนการเดินทางโดยไม่เกินเลย และสามารถ
ประคองชีวิตไว้จึงมีความจำเป็น

สังคมวันนี้ เราจะพบกับความเชื่อที่เป็นผล
พวงของทุนนิยม เช่น เชื่อว่า ในสังคมนี้ไม่มีคนดีที่
เสียสละโดยไม่หวังผลตอบแทน..รวมไปถึง ไม่เชื่อว่า

จะมีคนเดินเท้าจากเชียงใหม่ไปถึงสุราษฎร์ธานีเพราะ
เห็นว่าไม่มีผลตอบแทน ยิ่งไม่เชื่อ เมื่อบอกว่า อดีต
อาจารย์ปรัชญาเอกชนอนอชิงหมาขี้เรื้อนด้วยความสุข
สงบ..เหล่านี้เป็นความจริงที่ปรากฏอย่างเป็นรูปธรรม
อีกด้านหนึ่งของความเชื่อนี้ ชี้ว่าการกระทำและ
ข้อเขียนของอาจารย์ประมวล เป็นการยืนในด้าน
ตรงกันข้ามและทำลายความไม่เชื่อนั้น และกระทบใจ
คนระดับกลาง ๆ จึงทำให้หนังสือเล่มนี้ส่งผลสะท้อน
และเผยแพร่ได้กว้าง คนหลายระดับจะหยิบขึ้นมาอ่าน
การรับรู้ก็แตกต่างกันในหลายระดับเช่นกัน

“บัดนี้สัมภาระอันหนักอึ้งที่เป็นวัตถุได้ปลด
ปลงลงบ้างแล้ว ต่อไปนี้จะขอเดินต่อไปเพื่อปลดปล่อย
ความยึดมั่นถือมั่นในขั้นที่ 5 ว่าเป็นตัวกูของกูให้เบา
บางลงให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ และหมดสิ้นไปใน
ที่สุด ณ ภาวใดภพหนึ่งให้จงได้” เป็นคำอธิษฐานจิตที่
มุ่งมั่นและแสดงเจตนาของผู้เขียน เมื่อพิจารณาปัจจัย
ที่รายล้อมจุดรั้งทั้งภายในและภายนอกที่ก่อให้เกิด
ความขัดแย้ง ระวังสงสัย ตลอดจนความขุ่นมัว ต้อง
พุ่งเป้าไปยังวิถีทุนนิยมนั่นเอง จึงควรยกเรื่องนี้ขึ้นมา
ตรวจสอบ ดังที่ผู้เขียนได้ตั้งประเด็นไว้ตลอดเรื่อง เช่น

ทำไมจึงไม่ใช่เงินระหว่างการเดินทาง

การไม่พกพาเงินตราติดตัวไป ก็เพื่อฝึก
ตนเองให้มีความเข้มแข็งเพียงพอที่จะปลดปล่อย
ตนเอง

..เมื่อลืมนั่งสนับ ยาสีฟัน..รู้สึกได้ถึงอารมณ์เบิก
บาน..ทำให้รู้ว่า ตนเองเปลี่ยนไป ถ้าเป็นเมื่อก่อนคง
จะตำหนิตนเองที่หลงลืมจนทำให้เกิดการสูญเสียวัตถุ
สิ่งของที่เคยครอบครอง..

..เมื่อก้าวเดินออกจากสังคมซื้อ-ขายโดยไม่
พบพาเงินตราก็ได้ประจักษ์ชัดถึงความหมายของ
เงินตรา ในฐานะเป็นพลังอำนาจทางสังคม..เงินตราคือ

เทพเจ้าสูงสุด ที่เนรมิตสิ่งต่างๆ ให้แก่บุคคลผู้เป็นบ่าว
ที่ซื่อสัตย์ และسابบุคคลผู้ปราศจากเงินตราให้ต่ำต้อย
..เมื่อข้ามพ้นพรหมแดนของสังคมชื้อ-ขาย ก็ได้เข้าสู่
ปริมณฑลของสังคมแห่งการแบ่งปัน ... สถานะของ
เงินตราถูกลดเหลือเพียงแค่ทาสผู้รับใช้ มิได้เป็นเทพ
เจ้าดังเช่นในสังคมชื้อ-ขาย...

เงินตราและเวลา จะปรากฏเป็นอุปสรรค
ขัดขวางการก้าวสู่ความหมายอันงดงาม

แต่ทั้งหมดที่หล่อเลี้ยงชีวิตและผูกร้อยการ
เดินทางที่งดงามนี้เข้าด้วยกัน ไม่มีอะไรเด่นชัดเท่ากับความ
รัก ความเมตตาที่ก่อให้เกิดมิตรภาพขึ้นทั่วทุก
แห่งหน “ขณะที่จิตอ่อนนุ่ม ทุกคนต่างเป็นมิตร สัตว์ทุก
ชนิดช่างน่ารัก โลกทุกส่วนล้วนสวยงาม”